

Н.Г. Міценко, канд. екон. наук (ЛКА, Львів)

Н.Б. Толопка, асп. (ЛКА, Львів)

УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ВЕКСЕЛЬНИМ ОБОРОТОМ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ДЕФІЦИТУ ОБОРОТНОГО КАПІТАЛУ

Досліджено методику аналізу ефективності управління вексельним оборотом торговельного підприємства. Запропоновано структурно-логічну послідовність управління вексельним оборотом у сфері торгівлі. Розроблено етапи рефінансування вексельної заборгованості в умовах дефіциту оборотного капіталу.

Исследована методика анализа эффективности управления вексельным оборотом торгового предприятия. Предложена структурно-логическая последовательность управления вексельным оборотом в сфере торговли. Разработаны этапы рефинансирования вексельной задолженности в условиях дефицита оборотного капитала.

The paper investigates the methods for analyzing the efficiency of bill turnover management in a commercial enterprise. The author proposes the structural and logical sequence in the management of bill turnover in the area of trade. The author presents the stages of the bill arrears refinancing under the circumstances of capital deficit.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах економічної нестабільності значній частині торговельних підприємств притаманні риси стохастичного функціонування та значні фінансові ризики, а також формується дефіцит фінансових ресурсів та диспропорція у структурі капіталу. Одним із дієвих механізмів зменшення дефіциту вільних оборотних коштів для забезпечення товарного обігу є застосування комерційного кредиту, активним інструментом якого у світовій практиці є вексель. Тому вдосконалення управління вексельним оборотом торговельного підприємства є досить актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці розглядають першочергово вексель як інструмент ринку цінних паперів, детально подають його класифікацію та правове забезпечення вексельних операцій. Концептуальні засади управління вексельним оборотом підприємств досліджували І. Бланк, Н. Гуляєва, О. Корольова-Казанська, І. Красько, Л. Лігоненко, А. Мазаракі, Н. Ушакова. Основні аспекти використання векселя у кредитно-розрахункових відносинах з

позиції бухгалтерського обліку розглядають у своїх працях С. Андрос [1], І. Завійський, Ф. Романець [7], В. Скоробагатова [10]. В умовах фінансової кризи становлення вітчизняного вексельного ринку стало предметом дослідження Н. Галушки [4; 9]. Питання вартості векселів із врахуванням ризиків неплатежів розглядається у наукових працях Л. Долінського та А. Галкіна [5; 6]; розроблені при цьому моделі оцінки вартості простих векселів мають практичну цінність для експертів, які займаються оцінюванням боргових цінних паперів, а також професійних учасників фінансового ринку. Необхідно відзначити дослідження І. Бланка та О. Корольової-Казанської [2; 8], які найбільш глибоко розкрили проблеми управління вексельним оборотом вітчизняних підприємств у сфері торгівлі. Актуальними, на наш погляд, є дослідження Л. Буяка та О. Гетьмана [3] щодо особливостей вексельного кредитування у низькоефективній економіці. Авторами розроблені моделі вексельної операції як інструменту дослідження вексельних угод та засобу підтримки прийняття рішень під час їх укладання. Поряд із вищенаведеним, потрібно відзначити відсутність системного підходу до побудови управління вексельним оборотом торговельних підприємств у межах стратегії управління оборотним капіталом. В умовах економічної нестабільності та значних фінансових ризиків на вітчизняному ринку товарів і послуг, в умовах дефіциту вільних грошових коштів актуальним є вдосконалення управління вексельним оборотом підприємств у сфері торгівлі.

Мета та завдання статті – обґрунтування основних напрямів удосконалення управління вексельним оборотом торговельних підприємств за умов дефіциту оборотного капіталу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Управління вексельним оборотом торговельного підприємства передбачає побудову комплексної системи поетапного управління, визначення основних принципів та заходів, спрямованих на підвищення обґрунтованості рішень у сфері управління оборотним капіталом для забезпечення ефективної системи розрахунків з контрагентами в умовах дефіциту вільних грошових коштів.

Вексельний оборот – дискусійне питання в теорії і практиці управління, адже вексель, як ринковий інструмент управління, дає змогу підприємству, з одного боку, продовжити термін платежу за векселем відповідно до потреб підприємства, з іншого – сприяє підвищенню вартості фірми за рахунок зменшення обсягів протермінованої заборгованості та зростання дебіторської та кредиторської оборотності [1, с. 35].

Основою різноманітних вексельних операцій є кредитування. В останні роки для української економіки характерне сповільнення темпів та обсягів кредитування національного господарства, у тому числі й у

сфері торгівлі, що актуалізує пошук нових напрямів фінансового забезпечення діяльності торговельних підприємств для усунення диспропорцій у структурі капіталу та дефіциту оборотного капіталу. В умовах значних фінансових ризиків використання вексельної форми розрахунків дозволяє торговельним підприємствам, з одного боку, зменшити фінансові витрати та здійснювати розрахунки з контрагентами без використання дорогих кредитних коштів, а з іншого – дає додаткові гарантії за умови забезпечення дебіторської заборгованості векселем.

Здійснюючи оцінку ефективності вексельного обороту торговельних підприємств, доцільно: провести комплексне дослідження системи безготівкових розрахунків, що склалась на підприємстві; дослідити структуру розрахунків у розрізі окремих угод, оцінити рівень виконання підприємством свої платіжних зобов'язань; вивчити структуру вексельної заборгованості за термінами погашення, ранжування у розрізі окремих боржників, за рівнем заборгованості; провести комплексний аналіз ефективності управління вексельним оборотом на основі основних, допоміжних, узагальнюючих та часткових показників оцінки. Необхідну інформацію для оцінки ефективності операцій з векселями мають надавати відомості про кількість, вартість та питому вагу векселів, погашених або відчужених за передавальним індосаментом або цесією за видами цивільно-правових угод (купівля-продаж, обмін, дарування, а також переданих за заставами та передорученим індосаментом) [9, с. 333]. Першочерговими етапами дослідження вексельного обороту є проведення вертикального, горизонтального та порівняльного аналізу. Вертикальний аналіз передбачає визначення та оцінку співвідношення окремих та агрегованих показників, спрямований на вивчення обсягу, складу й структури вексельного обороту за напрямами формування в загальному обсязі та в розрізі окремих дебіторів, що забезпечили свою заборгованість векселями. Наступним етапом є здійснення горизонтального аналізу, що передбачає дослідження динаміки обсягу та структури вексельного обороту, а також визначення та кількісну оцінку тенденцій їх зміни в часі (визначення показників абсолютного приросту, середнього приросту, темпів (індексів) приросту або росту, середніх темпів (індексів) приросту або росту). На даному етапі аналізу потрібно також дослідити динаміку абсолютного та відносного приросту дебіторської та кредиторської заборгованостей, забезпечених векселями, у тому числі в динаміці стан рахунків за термінами погашення. Актуальним є також проведення порівняльного аналізу, що передбачає співставлення показників досліджуваного періоду з аналогічними плановими, попередніми, нормативними показниками, які розглядаються як база для порівняння.

Досліджуючи ефективність управління вексельним оборотом

торговельного підприємства за допомогою коефіцієнтного методу аналізу, необхідно розрахувати такі показники: коефіцієнт віддачі валового (або вхідного) вексельного обороту, коефіцієнт віддачі отриманих і сплачених дисконтів (відсотків) за валовим вексельним оборотом, коефіцієнт прибутковості валового (або вихідного) вексельного обороту, рівень витратності валового (вхідного, вихідного) вексельного обороту, коефіцієнт співвідношення доходів і витрат, пов'язаних з валовим (або за операціями з вихідним) вексельним оборотом, рівень дохідності вхідного (або вихідного) вексельного обороту, коефіцієнт ефективності вихідного (або чистого) вексельного обороту, коефіцієнт недоброякісного вексельного обороту. Алгоритм розрахунку показників ефективності управління вексельним оборотом торговельних підприємств [2; 8] наведено в табл. 1.

Таблиця 1 – Алгоритм розрахунку показників ефективності управління вексельним оборотом торговельного підприємства

Показник	Умов. познач.	Алгоритм розрахунку
1	2	3
Узагальнюючі показники		
Коефіцієнт віддачі валового вексельного обороту	$K_{B_{вал}}$	$\frac{TO}{BO_{вал}}$
Коефіцієнт співвідношення отриманих і сплачених дисконтів (відсотків) за валовим вексельним оборотом	$KC_{диск}$	$\frac{D_{отр}}{D_{сплач}}$
Коефіцієнт прибутковості валового вексельного обороту	$K_{Пвал}$	$\frac{\Pi}{BO_{вал}}$
Рівень витратності валового вексельного обороту	$P_{ВИТР_{вал}}$	$\frac{B_{вал}}{TO}$
Часткові показники		
Рівень дохідності вхідного вексельного обороту	$P_{дох}$	$\frac{D}{BO_{вх}}$
Коефіцієнт віддачі вихідного вексельного обороту	$K_{B_{вих}}$	$\frac{TO}{BO_{вих}}$

Продовження табл. 1

1	2	3
Рівень доходності вихідного вексельного обороту	$RД_{вих}$	$\frac{KD}{BO_{вих}}$
Коефіцієнт прибутковості вихідного вексельного обороту	$KП_{вих}$	$\frac{П}{BO_{вих}}$
Коефіцієнт ефективності чистого вексельного обороту	$KE_{чВО}$	$\frac{E_{чВО}}{ ЧВО }$
Коефіцієнт ефективності вхідного вексельного обороту	$KE_{вх}$	$\frac{П_{доод}}{BO_{вх}}$
Коефіцієнт співвідношення доходів і витрат за операціями з вхідним вексельним оборотом	$KС_{ов}^{вх}$	$\frac{Д}{B_{реф}}$
Коефіцієнт недоброякісності вхідного вексельного обороту	$KN_{вх}$	$\frac{ФВ_{пр}}{П_{доод}}$
Рівень витратності вихідного вексельного обороту	$P_{ВИТР_{вх}}$	$\frac{BO_{вх}}{П_{доод}}$
Рівень витратності вхідного вексельного обороту	$P_{ВИТР_{вх}}$	$\frac{Ц}{ВД}$

У табл. 2 наведені умовні позначення для розрахунку показників ефективності управління вексельним оборотом торговельного підприємства.

Проведені нами дослідження дозволяють здійснити факторний аналіз, який передбачає визначення основних макро- та мікроекономічних факторів, що впливають на ефективність управління вексельним оборотом торговельного підприємства. Заключними етапами аналізу є декомпозиційний та інтегральний аналіз ефективності управління вексельним оборотом торговельного підприємства, які передбачають, у першому випадку, побудову багаторівневої факторної моделі, що досліджує взаємозв'язки між чинниками впливу ефективності управління та результатами функціонування підприємства; а у другому випадку, побудову багаторівневої факторної моделі, яка характеризує утворення одного з основних результативних показників діяльності як наслідок дії різноманітних чинників, згрупованих за ознакою черговості впливу на результат.

Таблиця 2 – Умовні позначення показників ефективності управління вексельним оборотом торговельного підприємства

Показник	Умов. познач.
Обсяг товарообороту підприємства у відповідному періоді	<i>ТО</i>
Величина валового вексельного обороту підприємства	<i>ВО_{вал}</i>
Сума доходу за вексельним оборотом, виражена сукупністю дисконтів та (або) сум відсотків, отриманих підприємством	<i>Д_{отр}</i>
Загальна сума дисконтів та (або) сума відсотків, що сплатило підприємство кредиторам, банкам та фактор-фірмам з обслуговування операцій, пов'язаних з валовим вексельним оборотом	<i>Д_{спл}</i>
Сума прибутку від операційної діяльності підприємства	<i>П</i>
Сукупна величина витрат, пов'язаних із обслуговуванням валового вексельного обороту підприємства за відповідний період	<i>В_{вал}</i>
Сукупність доходів у вигляді дисконтів та відсотків, отриманих підприємством при погашенні векселів дебіторами та суми отриманих санкцій за несвоєчасну оплату векселів дебіторами	<i>Д</i>
Сукупність витрат підприємства з валового вексельного обороту у вигляді сплачених дисконтів та відсотків за векселями, прямих фінансових втрат, пов'язаних з непогашенням (несвоєчасним погашенням) векселів, сплачених санкцій за векселями	<i>В</i>
Сума всіх витрат з управлінням вхідним вексельним оборотом	<i>В_{вх}</i>
Величина вихідного вексельного обороту підприємства	<i>ВО_{вих}</i>
Комерційний дохід підприємства, виражений величиною реалізованих надбавок за відповідні періоди	<i>КД</i>
Величина прибутку від операційної діяльності підприємства	<i>П</i>
Сума ефекту, отриманого від управління чистим вексельним оборотом підприємства у відповідному періоді	<i>Е_{чВО}</i>
Величина чистого вексельного обороту підприємства	<i> ЧВО </i>
Сума додаткового прибутку від збільшення обсягів реалізації за рахунок надання комерційного кредиту, оформленого векселем	<i>П_{дод}</i>
Сума прямих фінансових витрат, пов'язаних з безнадійною або простроченою заборгованістю дебіторів за векселями	<i>ФВ_{пр}</i>
Витрати, пов'язані з операціями рефінансування наданого покупцям товарного кредиту, оформленого векселями	<i>В_{реф}</i>
Ціна, яку підприємство сплачує за користування комерційним кредитом, оформленим векселем, виражена величиною дисконтів та (або) сум відсотків, сплачених кредиторам, або величиною витрачених знижок за готівковий розрахунок	<i>Ц</i>

Для вдосконалення планування вексельних операцій необхідно розробити програмні інструменти, які дозволили б шляхом імітаційних експериментів вивчити фінансові особливості окремих вексельних угод, розкрити економічні закономірності, притаманні складним вексельним операціям. Також важливо розробити програмні засоби підтримки прийняття рішень при плануванні і проведенні вексельних операцій [3, с. 41]. Структурно-логічна послідовність побудови управління вексельним оборотом повинна містити такі етапи (рис. 1).

Рисунок 1 – Структурно-логічна послідовність управління вексельним оборотом торговельного підприємства в умовах дефіциту оборотного капіталу

Під час здійснення антикризового управління торговельним підприємством в умовах дефіциту оборотного капіталу важливим є

визначення етапів рефінансування вексельної заборгованості в інші види ліквідних активів, що передбачає реалізацію таких етапів (рис. 2):

Рисунок 2 – Етапи рефінансування вексельної заборгованості торговельного підприємства в умовах дефіциту оборотного капіталу

Висновки. В умовах фінансової кризи значна частина підприємств застосовує вексельну форму розрахунків для боротьби з дефіцитом вільних грошових коштів або для уникнення банкрутства. Досліджуючи основні тенденції управління оборотним капіталом у сфері торгівлі, необхідно відзначити, що більшість підприємств застосовують консервативний підхід у використанні векселів, застосовуючи менш ефективні методи. Розробка ефективної системи управління вексельним оборотом торговельних підприємств в умовах дефіциту вільних грошових коштів є одним із раціональних шляхів розв'язання проблеми неплатежів, здійснення взаємозаліку заборгованостей та реалізації інших розрахунково-кредитних операцій.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є практична апробація розробленого методичного підходу управління

вексельним оборотом торговельних підприємств для вибору оптимальної стратегії управління оборотним капіталом, а також дослідження ефективності управління вексельними операціями з позиції їх ризикозахищеності.

Список літератури

1. Андрос С. В. Використання векселя у кредитно-розрахункових відносинах / С. В. Андрос, О. М. Долінська // Вісник університету банківської справи НБУ. – 2012. – № 2 (14). – С. 34–40.

2. Бланк І. О. Управління вексельним оборотом торговельного підприємства : монографія / І. О. Бланк, О. В. Корольова-Казанська. – К. : КНЕУ, 2009. – 191 с.

3. Буяк Л. Вексельне кредитування у низькоефективній економіці / Л. Буяк, О. Гетьман // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. – 2012. – Вип. 17. – С. 40–47.

4. Галушка Н. Й. Проблеми становлення вексельного ринку в Україні в умовах загострення фінансової кризи / Н. Й. Галушка // Економічний простір. – 2009. – № 22 (1). – С. 138–146.

5. Долінський Л. Б. Моделювання надійності та вартості векселів за умови часткового погашення вексельних зобов'язань солідарними боржниками / Л. Б. Долінський, А. І. Галкін // Вісник НБУ. – 2010. – № 3. – С. 30–34.

6. Долінський Л. Б. Оцінка вартості векселів з урахуванням ризику неплатежів / Л. Б. Долінський, А. І. Галкін // Фінанси України. – 2009. – № 6. – С. 68–76.

7. Завійський І. І. Фінансово-облікові проблеми здійснення вексельних операцій в умовах економічної нестабільності / І. І. Завійський, Ф. М. Романець // Вісник Львівської комерційної академії : зб. наук. праць. Сер. Економічна. – 2009. – Вип. 30. – С. 48–51.

8. Корольова-Казанська О. В. Управління вексельним оборотом торговельного підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.07.05 / О. В. Корольова-Казанська. – К. : КНТЕУ, 2006. – 24 с.

9. Любезна І. Аудиторська оцінка ефективності здійснення вексельних операцій / І. Любезна, Н. Галушка // Журнал європейської економіки. – 2012. – Т. 11 (№ 3). – С. 326–337.

10. Скоробагатова В. В. Методичні особливості бухгалтерського обліку монетарних векселів, одержаних як складової монетарних активів / В. В. Скоробагатова // Вісник ЖДТУ. – 2012. – № 3 (61). – С. 175–181.

Отримано 01.11.2013. ХДУХТ, Харків.

© Н.Г. Міценко, Н.Б. Толопка, 2013.